

VERKIEZINGEN.

Behoudens enkele tussentijdse parlementsverkiezingen - die meestal tot een of ander Vlaams arrondissement beperkt bleven - waren alle verkiezingen in Vlaanderen een deel van het verkiezingsproces dat zich op hetzelfde ogenblik in geheel België voltrok. Ze vertonen dan ook de algemene kenmerken van de verkiezingen in België, zowel qua kiesstelsel als qua machtscompetitie.

In België kent men vrijwel van het ontstaan van de staat af drie soorten politieke verkiezingen: parlementsverkiezingen (Kamer en Senaat), provincieraadsverkiezingen en gemeenteraadsverkiezingen. Als kiesstelsels heeft men - in grote lijnen - na elkaar gehad: meerderheidsstelsel met verschillende-cijnskiesrecht voor mannen; meerderheidsstelsel met eenvormige-cijnskiesrecht voor mannen; meerderheidsstelsel met meervoudig stemrecht voor mannen; evenredige vertegenwoordiging met meervoudig stemrecht voor mannen; evenredige vertegenwoordiging met enkelvoudig stemrecht voor mannen en evenredige vertegenwoordiging met enkelvoudig stemrecht voor mannen en vrouwen. Van 46.436 kiesgerechtigden in 1847 is men opgeklommen naar 6.322.277 kiesgerechtigden in 1974; van een goed bedoeld, maar slecht uitgevoerd en technisch bijwijlen grof systeem is men geëvolueerd naar een veel zuiverder en verfijnd systeem, ook wat de telmethode betreft; de rechtstreekse regeringsaanduiding heeft zich echter niet kunnen handhaven.

Als inspraakmogelijkheid hebben de verkiezingen

een slechts beperkte, zij het reële functie. De Belgische kiezer kan aan zijn stem maar een zeer geringe programmatische inhoud geven en is hoe genaamd niet in staat de regering rechtstreeks aan te wijzen. De kiezer verdeelt de zetels onder de partijen; wie die zetels zal bekleden, wordt door de partijen bepaald. De institutionele democratie in België is beperkt tot het periodiek laten beoordelen door de kiezers van de machtsverdeling tussen de verschillende partijen in het parlement. Het is een verplichte delegatie van macht die de staatsburgers bij de parlementsverkiezingen moeten uitvoeren. De kiezers zijn bovendien in de verkiezingen slechts medeacteurs en beslissen zeker niet over de totale omvang van de machtsverdeling.

Al is de organisatie van de verkiezingen in Vlaanderen identiek aan wat er in het overige landsgedeelte gebeurt, het keuzegedrag van de Vlamingen heeft wel enige specifieke kenmerken. Deze worden hieronder gereleveerd aan de hand van de uitslagen van de Kamerverkiezingen sinds het eind van de Eerste Wereldoorlog. Eerst moeten we daarbij aanstippen dat het tot op heden nog altijd niet mogelijk is Vlaanderen verkiezingsmatig heel precies te vatten. Pas van 1962 af kent men in België een taalgrens; en deze is dan nog voor Brussel met het oog op de verkiezingen niet doorgetrokken (zie verder kiesarrondissement Brussel).

1. KIESGERECHTIGDEN EN KIEZERS.

Het aantal kiesgerechtigden in Vlaanderen (de vier Vlaamse provincies plus het arrondissement Leuven) was, zowel in het censitair kiesstelsel als in het meernamig stemrechtstelsel, in vergelijking met het totale Belgische kiezerskorps een minderheid: 47,3 % in 1847, 46,5 % in 1880, verder dalend naar 45,0 % in 1892 en 45,3 % in 1894. Pas in de periode van het enkelvoudig stemrecht komt het cijfer weer omhoog: van 45,3 % in 1921 naar 48,6 % in 1946 en 48,4 % met het vrouwenstemrecht in 1949 om 51,7 % te halen in 1971. Het statistisch niet kunnen isoleren van Halle-Vilvoorde onderschat het aandeel kiesgerechtigden van Vlaanderen evenwel enigermate.

In zoverre blanco en ongeldige stemmen een goede aanduiding zijn voor de totale keuzeverzaking kan men zeggen, voortgaande op hun spreiding bij de verkiezingen van 1961, '65 en '68, dat er geen noemenswaardig verschil tussen Vlaanderen en Wallonië valt op te merken. De stijging van blanco en ongeldige stemmen doet zich voor in de perifere kantons van België: in de eerste plaats de Oostkantons, maar ook in Luxemburg, Limburg en de Westhoek.

2. STEMMENAANTALLEN DER PARTIJEN IN VLAANDEREN.

Het verkiezingsgedrag is in de eerste plaats een zich opstellen achter een partij. Vlaanderen doet dit in aanzienlijke mate anders dan het overige landsgedeelte. Zowel communisten, socialisten als liberalen stonden in de hele periode na de Eerste Wereldoorlog minder sterk in Vlaanderen dan in Brussel en Wallonië. De katholieke partij en later de Christelijke Volkspartij (CVP) stonden duidelijk sterker in Vlaanderen. De Vlaams-nationalistische partijen kwamen, per definitie, in Wallonië niet op. Ze haalden wel stemmen in Brussel, zij het minder dan in Vlaanderen. (Zie Tabel 1: Vergelijking stemmenpercentages der partijen in Vlaanderen en België).

Tabel 1

Vergelijking stemmenpercentages der partijen in Vlaanderen
(de 4 Vlaamse provincies plus arrondissement Leuven) en België

Periode	Gebied	Katho- lieken	Socia- listen	Libe- ralen	Vlaams nationa- listen	Commu- nisten	Rex
1919-'33	Vlaanderen	43,0	27,0	12,8	10,0	0,9	1,3
	België	34,9	35,2	15,8	—	2,6	2,3
1946-'61	Vlaanderen	55,1	28,1	10,9	2,8	2,4	—
	België	43,8	35,0	12,3	—	5,6	—
1965-'74	Vlaanderen	40,1	24,5	16,6	16,2	1,6	—
	België	32,2	27,6	18,6	—	3,7	—

In de periode tussen de twee wereldoorlogen kwamen de communisten in Vlaanderen niet van de grond. Hun hoogste percentage is 2,3 % in 1935, toen Wallonië hun 9,4 % gaf en de Brusselse kantons 11,8 %. Onmiddellijk na de Tweede Wereldoorlog was het stemmenaantal groter: Vlaanderer gaf in 1946 5,5 % aan de communisten, maar Wallonië stemde toen voor 21,7 % en Brussel voor 17,4 % communistisch. In 1949 en '50 bleef dit cijfer nog even, om dan zeer sterk te dalen. De Belgische Werkliedenpartij (BWP) en later de Belgische Socialistische Partij (BSP) waren sterker in Brussel en Wallonië dan in Vlaanderen. Dit verschil was groter in de perioden 1919-'39 en 1946-'61 dan in de periode 1965-'74. In de laatste

periode namelijk gingen de socialisten minder sterk achteruit in Vlaanderen dan in het overige deel van het land. De BWP en ESP zijn bij elke verkiezing duidelijk de tweede sterkste partij in Vlaanderen. Hun kiezerskorps is grotendeels geconcentreerd in de steden en de industriële gebieden in Vlaanderen. Veruit waren de katholieken en na 1945 de CVP de sterkste partij in Vlaanderen. In de periode 1946-'61 haalde ze bij elke verkiezing zelfs de absolute meerderheid, soms zelfs een zeer sterke meerderheid, zoals de 60,4 % stemmen in 1950. In de periode vóór de Tweede Wereldoorlog lag het gemiddeld percentage van de katholieke partij (in haar verschillende vormen) meer dan 10 % lager en in de periode na 1961 telde de

Scintlaerij door J. Geirnaert : De verkiezingsstrijd voor de herberg (Gent, 1831).

CVP meer dan 15 % stemmen minder. Deze 10 % en 15 % waren nagenoeg het percentage dat de Vlaams-nationalistische partijformaties juist in die periode achter zich trokken. De kiezerskorpsen van de katholieke partij en de Vlaams-nationalisten hebben ook een grote affiniteit. Qua spreiding bevindt het katholieke kiezerskorps zich duidelijk overal in Vlaanderen, maar de hoogste concentraties treft men aan in de Kempen en in het middengebied van Oost- en West-Vlaanderen. Het kiezerskorps van het Vlaams-nationalisme tegen het einde van de jaren 1930 concentreerde zich het sterkst juist in die plattelandsgebieden van de provincies Oost- en West-Vlaanderen en de Kempen; nu is het Volksunie-kiezerskorps meer in de stedelijke agglomeraties te vinden. De liberalen in Vlaanderen ten slotte hebben in de drie perioden een lager percentage geboekt dan de partij landelijk behaalde. De afstand tussen deze twee percentages verminderde echter langzaam aan. De gebieden met sterke liberale concentratie na de Tweede Wereldoorlog in Vlaanderen zijn gebieden met geen sterke ontwikkeling zoals het arrondissement Leuven, het zuiden van Oost-Vlaanderen en het Ieperse. Behalve deze vijf klassieke partijen hebben nog diverse partijen en partijtjes naar macht meegedongen, meestal echter met weinig succes. Hier van heeft alleen Rex - en dan nog vrij kortstondig - een machtspositie verworven.

3. VLAANDERENS PARLEMENTAIRE VERTEGENWOORDIGING.

Dat de verfranste burgerij in Vlaanderen kwantitatief slechts zeer beperkt was, had politiek gezien tot 1893 niet zo heel veel betekenis. Hoe dan ook was vrijwel de 'hele parlementaire vertegenwoordiging uit Vlaanderen tot 1893 in handen van deze verfranste burgerij, enkele uitzonderingen daargelaten als Pieter de Decker, Pieter de Baets, A. de Maere-Limnander, Jan de Laet, Lode Gerrits en Edward Coremans - de laatste drie via de Meetingpartij, die overtuigde Vlaamsgezinden leverde. Na 1893 neemt het aantal Vlaamsgezinden toe: J. Helleputte, A. Janssens, A. de Corswarem, C.

Cartuyvels, J. de Vriendt, J. van der Linden, A. Huyshauwer, priester Daens, L. Augusteyns, A. Debunne, E. Anseele, F. van Brussel e.a. Niet allen waren het in dezelfde mate. De graad van verbondenheid met het volk, de politieke wensen en de te volgen strategie verschilden. Het is dan ook moeilijk een aanduiding te geven van de eigen Vlaamse parlementaire vertegenwoordiging. Al in 1894 legden heel wat gekozenen uit het Vlaamse land de eed af in het Nederlands. Maar niet allen steunden onverminderd bv. de Gelijkheidswet van 18 april 1898. Niet allen gebruikten in hun tussenkomsten het Nederlands in dezelfde mate. Wat het gebruik van het Nederlands in de Kamer betreft: dit liep op van 2,5 % van de toespraken tijdens de zitting 1899-1900 via 10,2 % in 1909-'10 naar 31,4 % in 1920-'30, om na een daling in 1929-'30 tot 22,0 % weer te stijgen naar 47,6 % in 1939-'40. De Senaat, als conserverend lichaam, bleef achter: slechts zeven Nederlandse toespraken vóór 1914; in de zitting 1919-'20: geen enkel; in 1929-'30: 11,7 %, maar in 1939-'30 al 41,9 %. Toen de grondwetsherziening van 1920-'21 de cijnsvoorwaarde voor de verkiesbaarheid in de Senaat afschafte, was ook hier de weg vrij gemaakt.

Na de Tweede Wereldoorlog lag het percentage weer lager: 33,6 % in de Kamer en 31,1 % in de Senaat (zitting 1949-'50). Tien jaar later was de verhouding weer verbeterd: 47,6 % in de Kamer en 41,6 % in de Senaat. Op dat ogenblik zetelden nog steeds vertegenwoordigers van de Franstalige burgerij in Vlaanderen als „Vlaamse” parlementsleden. Hun numeriek belang is in tegenstelling tot een eeuw geleden van overdonderende meerderheid tot zeer beperkte minderheid geslonken. Hun politiek belang woog in die periode niettemin nog zwaarder dan hun numerieke sterkte kon laten vermoeden.

Naast en door deze sociaal-culturele tegenstelling heen tekende zich de Vlaamse volksvertegenwoordiging ook uit via haar opdeling volgens partijen. (Zie Tabel 2: Volksvertegenwoordigers uit Vlaanderen en België naar politieke partij. Hierin wordt

Tabel 2 :
 Volksvertegenwoordigers uit Vlaanderen
 (4 Vlaamse provincies plus arrondissement Leuven)
 en België naar politieke partij

Verkiezingsjaar	Kathol. CVP		Social.		Lib.		Vlaams-national.		Communisten		FDF / RW		Rex		Anderen		Totaal	
	Vl.	Bel.	Vl.	Bel.	Vl.	Bel.	Vl.	Bel.	Vl.	Bel.	Vl.	Bel.	Vl.	Bel.	Vl.	Bel.	Vl.	Bel.
1919	45	73	24	70	15	34	4	5	—	—	—	—	—	—	—	4	88	186
1921	44	80	24	68	14	33	3	4	—	—	—	—	—	—	—	1	88	186
1925	47	78	27	78	9	23	5	6	—	2	—	—	—	—	—	—	88	187
1929	44	76	24	70	9	28	10	11	—	1	—	—	—	—	1	1	88	187
1932	46	79	26	73	9	24	7	8	—	3	—	—	—	—	—	—	88	187
1936	41	63	28	70	10	23	14	16	—	9	—	—	3	21	—	—	96	202
1939	44	73	25	64	11	33	15	17	—	9	—	—	—	4	1	2	96	202
1946	58	92	27	69	8	17	—	—	3	23	—	—	—	—	—	1	96	202
1949	64	105	27	66	12	29	—	—	1	12	—	—	—	—	—	—	104	212
1950	68	108	28	77	8	20	—	—	—	7	—	—	—	—	—	—	104	212
1954	60	95	32	86	11	25	—	—	—	4	—	—	—	—	1	2	104	212
1958	62	104	31	80	10	20	1	1	—	2	—	—	—	—	—	5	104	212
1961	60	96	32	84	8	20	4	5	—	5	—	—	—	—	—	2	104	212
1965	51	77	27	64	18	48	11	12	—	6	—	3	—	—	—	2	107	212
1968	45	69	27	59	17	47	18	20	—	5	—	12	—	—	—	—	107	212
1971	42	67	28	61	18	34	19	21	—	5	—	24	—	—	—	—	107	212
1974	45	72	25	59	19	30	19	22	—	4	—	25	—	—	—	—	108	212

aangegeven hoeveel van de volksvertegenwoordigers van alle partijen uit Vlaanderen (de 4 Vlaamse provincies plus arrondissement Leuven) afkomstig waren. Dit gebeurt sedert de verkiezingen van 1919).

Omdat in heel de periode van 1919 tot '74 de evenredige vertegenwoordiging werd toegepast, stemde de verhouding van gekozenen uit Vlaanderen tot gekozenen in heel België vrij nauwkeurig overeen met de verhouding van de stemmen in Vlaanderen tot de stemmen in heel België. Slechts in 1946 en '49 behaalden de communisten zetels in Vlaanderen. Ze hadden er toen respectievelijk 23 en 12 in het hele land. De socialisten haalden bij elke verkiezing een aanzienlijk aantal gekozenen in Vlaanderen, minimaal 24. Noch de Vlaams-nationalisten, noch de liberalen zullen ooit zulk een aantal gekozenen uit Vlaanderen naar de Kamer van Volksvertegenwoordigers sturen. Wallonië en Brussel sturen, relatief gezien, echter aanzienlijk meer socialistische gekozenen. De modale volksvertegenwoordiger uit Vlaanderen is een katholiek of CVP-er. In de periode 1946-'61 is dat heel duidelijk.

Behoudens in 1929, '36, '39, '68, '71 en '74 hadden de liberalen telkens meer gekozenen uit het Vlaamse land dan de Vlaams-nationalisten. In deze cijfers zijn evenwel noch de gekozenen van Halle-Vilvoorde, noch de Vlamingen die in Brussel gekozen zijn, opgenomen. Dit heeft te maken met het niet splitsen van het kiesarrondissement Brussel.

4. DE VOORKEURSTEMMEN.

Een bijzonder aspect van het keuzegedrag is het gebruik van de voorkeurstemmen. Men ziet er een hogere mate van politieke participatie in dan in een hoofdvakstem, want behalve een partijkeuze maakt men ook een kandidatenkeuze.

Zowel voor de Kamer als voor de Senaat is het aantal voorkeurstemmen van 1919 tot '68 meer dan verdubbeld. Die evolutie is nochtans niet rechtlijnig. Van 1919 tot '29 was er slechts een geringe stijging. Van 1929 tot '39 daarentegen steeg het aantal voorkeurstemmen zeer sterk, nl. met 10 %. De Tweede Wereldoorlog bracht een verandering van richting: in 1946 was het aantal voorkeurstemmen met 22,6 % heel wat lager dan in 1939. De invoering van het vrouwenstemrecht veroorzaakte globaal geen daling van het aantal voorkeurstemmen, er was zelfs een lichte toename t.o.v. 1946. In 1950 trad nog een daling op van 2,5 %, wat verklaard zou kunnen worden door het gewicht van de koningskwestie als strijdpunt en de daaraan verbonden sterke profielatie van de partijen in de verkiezingsgestalte. Het laagste punt was toen bereikt met 20,4 %. Van 1954 af deed zich opnieuw een stijging voor, weliswaar in 1958 afgeremd (door een soortgelijk kenmerk van de verkiezingsgestalte als in 1950, maar nu omtrent de schoolkwestie?). Daarna ging het aandeel van de voorkeurstemmen verder sterk stijgen tot bij de verkiezingen van 1974, waar voor het eerst de helft van de kiezers de voorkeurstem gebruikten.

Het aantal voorkeurstemmen voor de Kamer is hoger dan voor de Senaat, en wel in een tamelijk constante verhouding, nl. ongeveer 6 % verschil tijdens de gehele periode 1919-'74.

Het Vlaamse kiezerskorps bleek deze evolutie trouw te volgen, zij het dat het in de laatste verkiezingen van een gemiddelde positie naar de

leidende positie geschoven is, zoals blijkt uit Tabel 3 : Voorkeurstemmen bij de Kamerverkiezingen naar landsgedeelten. In tien jaar tijd is het voorkeurstemmen in Vlaanderen met bijna 14 % toegenomen. Dit is een sterke stijging die, indien ze zich voortzet, het uitzicht van de verkiezingen in Vlaanderen wel eens zou kunnen wijzigen.

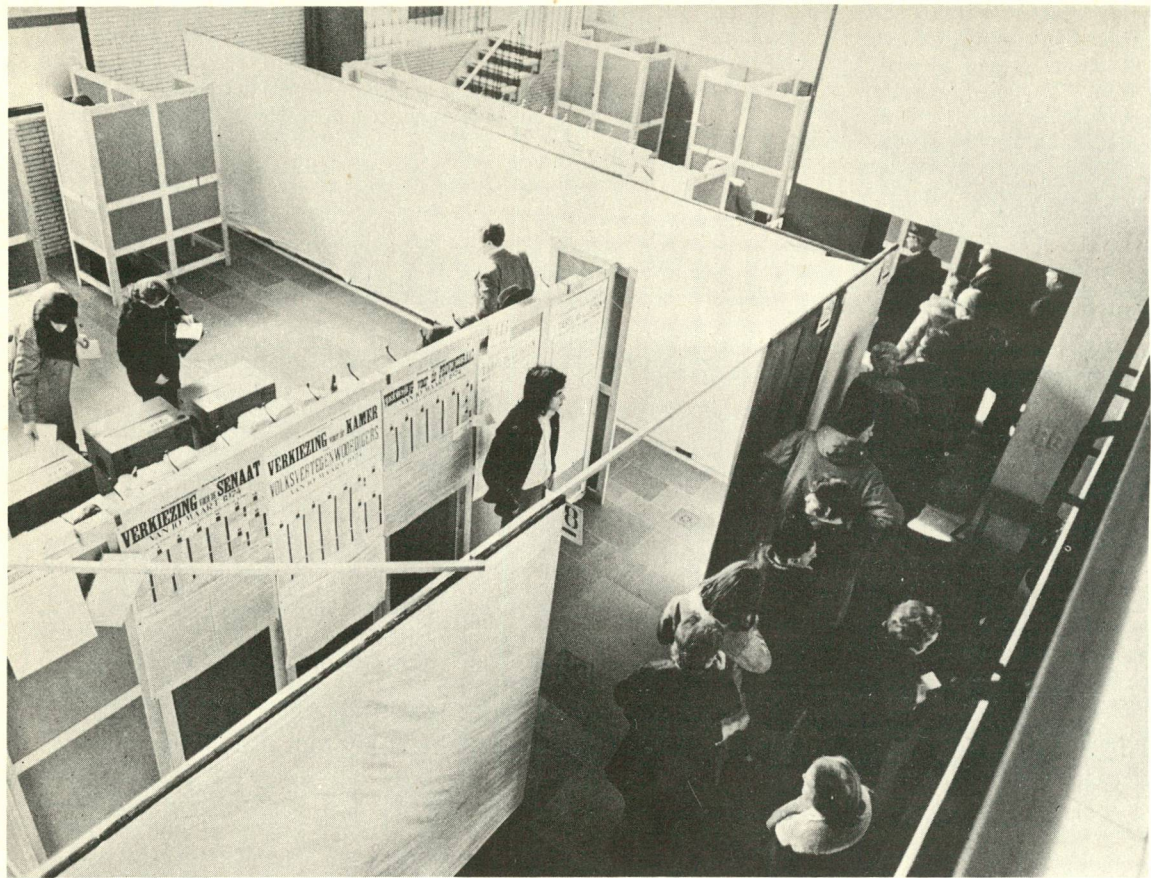
Tabel 3 :
Voorkeurstemmen bij de Kamerverkiezingen
naar landsgedeelten
Procentueel t.a.v. totaal aantal stemmen

	Vlaand.	Brussel	Wallonië	België
1965	39,0	48,1	34,8	39,0
1968	42,2	50,8	35,8	41,6
1971	49,4	48,4	38,4	45,7
1974	52,9	52,6	43,4	49,8

5. ZETELAANPASSING EN SPLITSING VAN HET KIESARRONDISSEMENT BRUSSEL.

De verdeling van het aantal toe te kennen parlementszetels over de arrondissementen gebeurt op basis van de bevolkingscijfers. Aangezien Vlaanderen demografisch sterker staat dan Brussel en Wallonië, heeft dit voor Vlaanderen het voordeel dat de aanpassing van de spreiding der parlementszetels zo snel mogelijk de bekend geworden bevolkingscijfers volgt. Tot 1949 verliep dit zonder al te grote politieke moeilijkheden. Men steunde daarbij op de tienjaarlijkse volkstellingen. Daar de volkstelling, volgend op die van 1947, langer dan 10 jaar uitbleef en twee verkiezingen (1958 en '61) zonder aanpassing verliepen, werd tweemaal het aantal zetels dat Vlaanderen te begeven kreeg, te laag gehouden. De Vlamingen voelden de onrechtvaardigheid van het uitblijven van een zetelaanpassing (z. ook aldaar) sterk en eisten deze zetelaanpassing met klem. Ze werd in 1965 gerealiseerd : Wallonië kreeg 4 kamerzetels minder, Brussel één meer en Vlaanderen drie meer. De grondwetsherziening van 1970-'71 heeft de procedure tot zetelaanpassing geïnstitutionaliseerd. Door de vervroegde ontbinding van de constituanten in 1971 loopt de procedure voor de Kamer echter anders dan voor de Senaat.

De kieskantons in het arrondissement Brussel zijn opgesteld volgens het Koninklijk Besluit van 29 juni 1894, gewijzigd door het Koninklijk Besluit van 12 juni 1896. De grootste wijziging in hun vormgeving was de opheffing van het kanton Laken ingevolge de aanhechting van de gemeenten Laken, Neder-over-Heembeek en Haren bij de stad Brussel op 30 maart 1921. Het grondgebied van dit opgeheven kanton Laken ging grotendeels naar Brussel, dat er ook nog een deel van het kanton Vilvoorde bijnam, en in mindere mate naar het kanton Sint-Jans-Molenbeek. De wet van 2 augustus 1963 op het gebruik van de talen in bestuurszaken had een uitgebreide ruimtelijke herordening doorgevoerd in het vroegere arrondissement Brussel. Administratief werd het in drie nieuwe arrondissementen gesplitst : het arrondissement Brussel-Hoofdstad, omvattend de 19 gemeenten van de Brusselse agglomeratie, het arrondissement Halle-Vilvoorde en een arrondissement, bedoeld door art. 7 § 1 van de wet van 2

Parlementsverkiezingen 1974 : kieslokalen in een Antwerpse school.

augustus 1963 op het gebruik van de talen in bestuurszaken, maar dat gewoonlijk „randgemeenten” genoemd wordt en de zeer verspreide gemeenten Drogenbos, Kraainem, Linkebeek, Sint-Genesius-Rode, Wemmel en Wezenbeek-Oppem omvat. Dit arrondissement is echter weer afgeschaft in 1970. De gemeenten werden bestuurlijk gevoegd bij het arrondissement Halle-Vilvoorde. De wet van 2 augustus 1963 voorziet evenwel: „De administratieve arrondissementen Brussel-Hoofdstad en Halle-Vilvoorde, alsook het in artikel 7 bedoelde afzonderlijk administratief arrondissement vormen samen één kiesarrondissement met Brussel als hoofdplaats, zowel voor de wetgevende als voor de provinciale verkiezingen” (art. 3 § 2, tweede lid). In 1965 slaagde men er politiek niet in bij de behandeling van het wetsontwerp tot wijziging van de kiesomschrijvingen een afzonderlijk kiesarrondissement Halle-Vilvoorde op te richten, zelfs niet eens de kieskantons minder hybridisch te maken. Het kiesarrondissement Brussel is op die manier zeer ingewikkeld geworden en adequate categorisering is dientengevolge zeer moeilijk. Bijna één derde van de kiesgerechtigden in het kiesarrondissement Brussel behoren tot het arrondissement Halle-Vilvoorde. Verder is het dan nog zo, dat 85.471 kiesgerechtigden uit Nederlandstalige gemeenten behoren tot de hoofdstedelijke kantons: in het kanton Elsene betekent dit 12,2 % der kiesgerechtigden, in het kanton Schaarbeek 13,0 %, in het kanton Sint-Joost-ten-Node 14,1 %, in het kanton Anderlecht 17,8 % en in

het kanton Ukkel 20,6 % Bovendien kan men nu nog bezwaarlijk het aantal kiesgerechtigden (Nederlandstaligen) van Haren en Neder-over-Heembeek in het totaal aantal kiesgerechtigden van de stad Brussel berekenen. Maar er is nog meer. In de agglomeratie zijn er Nederlandstaligen naast Franstaligen in een verhouding die sterk betwist wordt, en met een spreiding waar men slechts naar raden kan. In de verkiezingsstatistiek maakt men traditioneel onderscheid tussen aan de ene kant de Vlaamse kantons, zijnde Vilvoorde, Wolvertem, Asse, Sint-Kwintens-Lennik en Halle, en aan de andere kant de hoofdstedelijke kantons, zijnde Anderlecht, Sint-Jans-Molenbeek, Brussel, Schaarbeek, Sint-Joost-ten-Node, Elsene, Sint-Gillis en Ukkel. Uit het voorgaande blijkt hoe onvolkomen dit beantwoordt aan de sociologische realiteit, maar een nauwkeuriger afbakening is op dit ogenblik helemaal onmogelijk. Volgens deze indeling moeten de verkiezingsuitslagen - en grover nog de zetelverdeling - uiteengezet worden, wat zeker niet de uitspraak van het kiezerskorps aan duidelijkheid doet winnen. Het probleem ligt echter nog dieper : de splitsing is een andere vorm van zetelaanpassing. Het arrondissement Halle-Vilvoorde heeft door zijn bevolking recht op tien zetels. Ook de Vlamingen in Brussel kunnen voor eigen zetels zorgen. Het opzettelijk ongesplitst handhaven, sinds 1961, van het kiesarrondissement Brussel ontnemt aan de Vlamingen een aantal zetels : 4 kamerzetels in 1961, 5 in 1965 en 4 in 1971 (diverse berekeningen). Boven-

dien is dit opzettelijk niet splitsen van het arrondissement een versluiering van de uitspraak. Een aanzienlijk deel van de Brusselse politici hebben zo een zeer inadequate, zonet flagrant onjuiste band met een deel van hun kiezers.

LITERATUUR : J. Gilissen, *Le régime représentatif en Belgique depuis 1790* (1958); - R. de Smet, R. Evalenko, W. Fraeys, *Atlas des élections belges 1919-1954. Annexe* (1958); - P. Doms, *L'emploi des langues dans les Chambres législatives en Belgique*, in *Rex Publica* (1965, p. 126-140); - W. Dewachter, *De wetgevende verkiezingen als proces van machtsverwerving in het Belgisch politiek bestel* (1967); - W. Dewachter, *Politieke kaart van België. Atlas van de parlementsverkiezingen van 31 maart 1968* (1969); - P. van Molle, *Het Belgisch Parlement 1894-1972* (1973).

WILFRIED DEWACHTER